

Zoraki Hekim Prodüksiyonu ve İTÜ Mezunlar Tiyatrosu Üstüne

Celal Mordeniz

İTÜ Sahnesi adı altında Aralık 2000’de ilk defa sergilenen ZH, aynı zamanda İTÜMT’nin ilk prodüksiyonudur. Bu nedenle bu yazıda ZH sürecini, İTÜ MT’nin kuruluş süreciyle birlikte ele alacağız.

Kronolojik olarak en baştan yani bir mezunlar çalışmasının kafamızda şekillenmeye başladığı zamandan başlayacak olursak; İTÜS içinde ilk kez bir mezun ve mezun olmaya yakın olanları içinde barındıracak bir grup ilk kez ATÇ içinde İTÜS’le aşağı yukarı benzer kadroya ve örgütlenme perspektifine sahip MİFTOK’la yapılacak bir ortak çalışmada gündeme gelmiştir. 2000 şubat ayında MİFTOK’un ATÇ temsilcisi olan Melih Çavaş’la iki grubun “eski”lerinin yapacağı bir çalışma fikri konuşulmuş MİFTOK’un böyle bir öneriye sıcak bakmasıyla bu çalışmanın grupların o yıl sergilediği oyunların bitmesinden sonra başlanmasına karar verilmişti. Başlangıçta, -kesinleştirilmemekle birlikte- İTÜS bir çeşit metin ya da sahne yazımı çalışması önerisi getirmişti. Şunu söylemek gerekir ki Miftok’la İTÜS’ün yapmayı planladığı bu çalışma tam olarak bir mezun tiyatrosu örgütlenmesi perspektifine sahip değildi, daha çok iki kulüpteki yeni katılanlara fırsat vermek amacıyla oyunculuk anlamında geri plana çekilmiş eski oyuncuların oyunculuklarını zorlayabilecekleri bir çalışma düşünülmüştü. Ayrıca ATÇ içindeki grupların teatral olarak ortak projeler üretmeleri gerektiği varsayımından hareket edilmişti. Ancak çalışma henüz başlamadan önce önemli bir gündem olarak ATÇ’de tartışılmaya başlanmış diğer grupların tartışmaya katılımlarıyla çalışma daha doğru bir yönelimle mezun tiyatrosu çalışmasına evrilmiştir. Aşağı yukarı kadro yapısı anlamında benzeri profillere sahip İÜ ÖKM Sahnesi ve İÜ İktisat Sahnesi de çalışmaya dahil olmak istemiş ve bu bağlamda çalışma tamamen mezun tiyatrosu çalışması adını almıştır. Daha sonra gelişen süreçte İktisat Sahnesi kendi iç tartışmaları dolayısıyla bu gruplaşmaya ilgisini kaybetmiş ve ATÇ içinde mezun çalışması yapmak isteyen İTÜS, MİFTOK ve ÖKM Sahnesi kalmıştır.

O sıralar Miftok’un çalıştırıcısı olan Melih Çavaş’la benim yaptığım ikili bir takım fikir alışverişleri sayılmazsa bu çalışmaya ilişkin yapılmış tek toplantı vardır. O toplantıda ÖKM Sahnesi’nden Ayşegül’ün bir önerisi tartışılmıştır. Bu öneri bir Workshop çalışmasıydı. ATÇ içerisinde biraraya gelen 3 grubun eski üyelerinin/mezunlarının ATÇ içindeki deneyimli birkaç çalıştırıcısının yaptıracağı bir workshop çalışmasına katılmaları önerilmiştir. Bu önerinin bir mezunlar girişiminden daha geri bir öneri olduğu düşündüğümüzden ben ve Melih tarafından manipüle edilmiştir¹. Daha sonraki süreçte ÖKM Sahnesi yeni kurulmakta olan İÜ Mezunlar Derneği’nin teklifiyle bağımsız bir yapılanmaya gireceğini bildirip çalışmadan çekilmiştir. Böylece çalışmada sadece başlangıçta çalışmayı öneren İTÜS ve MİFTOK kalmıştır².

¹ Bu workshop çalışmasının sözkonusu grupların öğrenci gruplarına yapılmasının daha faydalı olacağı belirtilmiştir. Nitekim böyle bir çalışma İTÜ Sahnesi ve Miftok’un katılımıyla gerçekleşmiştir.

² ÖKM’nin ATÇ bünyesindeki üç topluluğun biraraya gelmesiyle oluşan bu birliktelikten çekilmesi girişimin tarihi açısından belirleyici olmuştur. Ayrıca İ.Ü. Mezunlar Derneğinden gelen böyle bir teklifle çalışmalardan çekilmek ne derece haklı bir gerekçedir o da ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü bu çalışma, imkanı olmayanların biraraya geldiği bir çalışma değildi. Kaldı ki İTÜS’ün İTÜMED dolayısıyla böyle bir imkanı en baştan itibaren varolmasına rağmen ortak bir örgütlenmeyi tercih etmiştir.

Çalışmaların Başlaması :

Çalışmalar İTÜS'ten Erdem Y., Erdem D., Suzan, Savaş, Celal, Sezin ve MİFTOK'tan Melih'in katılımıyla başlamıştır. İlkönce iki grup kendi oyunculuk çalışmalarından örnekler sergilemiş daha sonra bir oyun çalışmasına evriltmek üzere doğaçlama çalışmaları³ başlamıştır.

Bu sırada Melih'in kendi grubuyla bir ayrışma yaşadığı farkedilmiş ve çalışmada ikinci defa geri adım atılmak zorunda kalınmıştır. Çalışma İTÜS ve MİFTOK ortak çalışmasından İTÜS'ün Melih'in de katılımıyla yürüttüğü bir mezun tiyatrosu girişimine evrilmiştir. Ancak çalışmalar ilerledikçe Melih çalışmalardan gittikçe uzaklaşmış ve kopmuştur.

Doğaçlama çalışmalarından bir oyun çıkartılması önerisine grup çok fazla sıcak bakmadığı için o sırada İTÜ Sahnesi'nin yaz oyunculuk eğitim çalışmaları sürecinde gündeme aldığı Moliere metinleri mezunlar girişiminin de gündemine girmiş ve gerek kadro sayısının uygunluğu gerekse oyuncu merkezli bir sahnelemeyi zorladığı için 'Zoraki Hekim' bir proje olarak benimsenmiştir.

Oyun çalışmaları ilerlerken önce Melih'in daha sonra da Erdem D.'nin çalışmadan ayrılması bir kadro sıkıntısının doğmasına neden olmuş ve bu iki oyuncunun yerine o sıralarda Boğaziçi Üniv.'den mezun olup öğrencilik yaşamlarında BÜO'da tiyatro yapmış iki oyuncu kadroya dahil edilmişlerdir. Sonraki süreçte bu gelişmeye ATÇ içerisinde TB ve BÜO temsilcilerinin tepki göstermesi nedeniyle bu iki oyuncu oyun kadrosundan çıkartılmıştır. Bu noktada girişim ya İTÜ Sahnesi'nden gelecek yeni mezunları beklemek üzere bir sene ertelenecek ya da halen öğrenci olan İTÜS'lülerden iki kişi kadroya dahil edilecekti. Mezun Tiyatrosu girişiminin ertelenmesinin içine girilen süreci sekteye uğratacağına kanaat getirilerek, İTÜ Sahnesi'nden Ayşegül ve Fazlı oyun kadrosuna dahil edilmişlerdir.

Grup Yapısı :

İTÜ Mezunlar Tiyatrosu Girişiminin bu ilk dönemi oldukça zorlu ve öğretici bir süreç olmuştur. Bir yandan yeni bir grup kurma sürecinin sancuları yaşanırken bir yandan da Mezuniyet sonrası tiyatronun gerçekleri ve üniversite tiyatrosuyla arasındaki farklarla yüzleşiliyordu. Gerek örgütlenme yapısı gerekse çalışma modeli bakımından İTÜ Sahnesi'ndeki modelin devam ettirilemeyeceğini öngörmemize rağmen pratikte ciddi sorunlar yaşandı. Ortaya çıkan sorunların en önemli nedenlerinden biri olarak kadronun tiyatrosundakinden çok farklı olan çalışma temposuna ayak uyduramamasını söyleyebiliriz. Bu durumun en net göstergelerinden biri ilk 1 yıllık dönem içerisinde grupta yer alan 4 öğrencinin de tiyatroyu bırakmasıdır. Alışkın olunan çalışma temposu İTÜ Sahnesi'nde kuruluşundan bu yana devam ettirilen yaz çalışmaları, yeni üyelerle birlikte yapılan eğitim çalışmaları ve prodüksiyon çalışmaları şeklindedir. Ancak Zoraki Hekim süreci bu tempodan çok farklıdır. Oyun çalışmaları yaklaşık 5,5 ay sürmüş sonrasında nispeten yoğun bir gösterim ve turne programı gerçekleştirilmiştir. Çalışma ve ardından gelen gösterimlerin seneye yayılmış olması kadronun oyunla kurduğu ilişkide heyecanın kaybolması sonucunu doğurmuştur. Bir yandan üniversite tiyatrolarında olduğu gibi her sene başında gruba olan katılımlarla yaşanan kan değişikliği mezun tiyatrosunda -yapısı gereği- gerçekleşmemesi grubun içerisindeki birleştirici ve insiyatif sahibi unsurların önemini arttırmıştır. Ancak bu kişiler üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeyip grubun yönetmeni *olarak benim üzerime* atınca grup içerisinde ciddi örgütlenme krizleri başgöstermiştir. Bu tablonun ortaya çıkmasında belirleyici unsurlardan biri de İTÜ'deki öğrenci gruplarıyla organik ilişkiler kurulmamasıdır. Bu durum grubun gittikçe içe kapanmasına neden olmuş ve krizi derinleştirmiştir.

³ Max Frisch'in Biyografi oyunu temelli bir kurgu çalışması.

Grubun kuruluş sürecinden itibaren belirlediği katılımcı ve esnek örgütlenme modeli konformist ve küçük burjuva eğilimlerin kadroya sızmasını kolaylaştırmıştır.

İTÜS'le İlişkiler :

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız tablonun ortaya çıkmasında belirleyici unsurlardan biri de İTÜMT'nin İTÜ'deki öğrenci gruplarıyla organik ilişkiler kurulamamış olmasıdır. Bu noktada da Celal'in grup içerisinde çaba gösteren tek insan konumunda olması grubun içe kapanma sürecini hızlandırmış ve krizi derinleştirmiştir.

Gerek İTÜ MT girişimi gerekse İTÜS zaman zaman kendilerini tek grupmuş gibi algılamakta, zaman zaman ise birbiriyle alakasız iki grupmuş gibi davranmışlardır. Bu sorunun ortaya çıkmasının en önemli nedeni bu tarz bir ilişkinin BÜO ve TB örneğine rağmen İTÜ'de bir ilk olmasıdır. Düzenli bir kulüp faaliyeti geleneğinin olmadığı İTÜ'de, kulüplerde çalışma yürüten kuşaklar arasında çoğu zaman bir bilgi ve deneyim aktarımı yaşanmamaktadır. Kültür Sanat Birliği içerisinde dönemsel olarak ortaya çıkan onlarca kulüp geride herhangi bir birikim bırakmadan kaybolmaktadırlar. Bu nedenle İTÜ MT süreklilik arz eden, deneyim ve birikim aktarımını sağlıklı bir şekilde yürütmesini sağlayan bir sanatsal faaliyet modelini İTÜ koşullarında oluşturma misyonu taşımaktaydı.

Bu dönem grup üyelerinin öğrencilikleri boyunca tiyatro yaptıkları İTÜ Sahnesi'yle yaşanan sorunların ortaya çıkmasının en önemli nedenleri; gruplar arasında belirli bir hukukun olmaması ve dayanışmaya dayalı ilişkiler kurulmamasıdır.

Gruplar arasında belirli bir hukukun olmaması en ufak teknik meselelerin bile büyümesine neden olmakta ve çeşitli sorunların doğmasına neden olmaktadır. Dayanışmaya dayalı ilişki eksikliği ise iç sorunlar yaşayan toplulukların daha da içe kapanmalarıyla sonuçlanmaktadır. ZH sürecinde atılan adımlar sonucunda gruplar arasındaki ilişki belirli hukuka oturtulmuş ve bundan dolayı ortaya çıkan problemler geçici de olsa belli bir çözüme kavuşturulmuştur.

Ancak grupların yaptıkları çalışmalara dair karşılıklı bir sanatsal ilgi oluşturulması konusundaki eksiklikler çeşitli vesilelerle sonraki dönemlerde grubun gündemine girecek sorunlardan biri olarak durmuştur.

Oyun Süreci :

İTÜMT'nin ZH metnini sahneleme kararı almasının en önemli nedenlerinden biri oyunun, grubun oyuncu merkezli bir tiyatro yönelimiyle örtüşmesidir. ZH'de oyunculuk metnin gereksinimlerine paralel olarak ön plana çıkartılarak dekor, kostüm ve ışık gibi unsurlarda minimalist bir sahneleme tarzı zorlanmıştır. Öyle ki bu oyun Moliere'in ruhuna uygun olarak herhangi bir yükseltinin üzerinde herhangi bir ışıkta oynanabilececek düzeydeydi.

Oyunculüğün merkeze alındığı bu tarz kadronun oyunculuklarıyla hesaplaştığı, çeşitli oyunculuk arazlarının ve eksikliklerin kendini gösterdiği bir süreç olarak şekillendi. Örneğin Savaş gibi hiçbir zaman başrol oynamamış bir oyuncunun oyunun ana tiplemesi Sganarelle'de sabitlenmesi diksiyon ve belirli bir sahne performansını korumak gibi konularda oyunun kaderini etkileyen krizler doğurmuştur. Başka bir örnek de Erdem'in haftasonları çalıştığı çocuk tiyatrosundan getirdiği yaratıcılıktan son derece yoksun memurane ve profesyonelist oyunculuk tarzını gruba dayatması grubun sahne üstündeki performansına ket vurmuştur.

Oyun aslında iki defa çıkmıştır. Bunlardan birincisi prömiyere kadar olan süreç, ikincisi ise prömiyer sonrasında ciddi bir kriz tespiti yapılmamasıyla başlayan ikinci çalışma sürecidir. Prömiyer sonrası yapılan tartışmalarda oyunun ya iptal ya da tekrar çalışılması kararından birisini alma noktasına gelmesi grubun yaşadığı sanatsal krizin ciddiyetinin anlaşılabilirliği açısından önemli bir göstergedir.

Prömiyer sonrasında grup içerisinde yapılan bir diğer önemli tespit seyirciyle populist bir ilişki kurulduğu yönündeydi. Oyunun gereksinimlerine göre değil de seyirciyi güldürmeye yönelik espri eklenmesi oyunun atmosferini Molieresk bir çizgiden sulu bir komediye çevirmekteydi. Seyirciyle oynak bir zeminde ilişki kurulmaya çalışılması ve bunun önüne geçilememesi performansta belli bir standardın tutturulamamasına yol açtı. Burdaki tartışma oyuncunun merkeze aksiyonu mu yoksa seyirciyle kurulan ilişkiyi mi alması gerektiği konusunda odaklandı. Bu ikisi arasında bir denge tutturulması gerekirken çoğunlukla seyirciyle populist bir ilişki kurulmasının önüne geçilemedi⁴. Zoraki Hekim bu anlamda grubun kendi oyunculuk üslubunu ve oyunlarda seyirciyle kurulan ilişkiyi gözden geçirmeye başladığı bir tartışma sürecinin ilk ateşleyicisi olmuştur diyebiliriz.

Grup Örgütlenmesine Doğrudan bir Prodüksiyonla Girilmesinin Avantajları ve Dezavantajları :

İTÜ MT'nin bir grup olarak şekillenmesine ZH çalışmasıyla başlamasının en önemli avantajı grup içerisinde yapılan tartışmalara bir sınama imkanı oluşturması ve pratik sonuçlar alınmasını kolaylaştırmasıdır. Topluluk mezuniyet sonrası tiyatrunun gerçekleriyle çok kolay bir biçimde yüzleşiyor ve çoğu zaman oyun sürecinin dayatması nedeniyle biran önce pratik ve sert çözümler bulmak zorunda kalıyordu. Tiyatronun yaşama yayılması artık söylemsel bir hedeften pratik bir gerçekliğe dönüşüyordu. Sanatla uğraşmanın yaşamsal bir tercih olduğu idrak edilmiş olsa bile oyun sürecinde bu tercihi yapmış olmanın getirdiği sorumluluklar yapılan tercihlerin tekrar tekrar gözden geçirilmesini zorunlu kılıyordu.

Grup örgütlenmesine doğrudan bir prodüksiyonla girilmesinin en büyük dezavantajı ise grubun, grup olabilmesinin yolu sanki bir oyunla olacakmış gibi bir yanlış algılamının oluşmasıdır. Bir topluluğun aslında bir ilişkiler ağı olduğu unutulmuştur. Sanatsal faaliyet ile örgütlenme birbirinden koparıldığında koşullar gereği profesyonel olmayı beceremeyen, aynı sahneyi paylaşan ama insancıl ilişkiler kuramayan bireyler toplamı tablosuyla karşı karşıya kalınmıştır. Bu da ister istemez kopuşları beraberinde getirmiştir.

Bu noktada bir grup örgütlenmesine prodüksiyonla girilmesinin tercih edilip edilmemesi konusunda tek bir doğrunun olmadığını düşünüyoruz. Asıl mesele insanların tiyatroyla kurdukları ilişkinin samimi olup olmaması ve sanatçı kimliğini sahiplenmesinde yatmaktadır.

Zoraki Hekim İTÜ MT'nin olası bir tarihinde hakettiği değeri alacaktır ve olası bir tarihin gerçekleşmesi bu deneyimden doğru çıkarımlar yapıldığı takdirde mümkün olacaktır.

⁴ Fransa ve Macaristan turnelerine bu eğilim kendi gösteremedi çünkü seyirci dil ve kültür farklılığından kaynaklanan doğal nedenlerden dolayı populist bir ilişki kurulmasına izin vermiyordu.